

“แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ด้านการเกษตรกับความพร้อมของเกษตรกรไทย”

ความเป็นมา/สภาพปัญหา

เป็นที่ทราบกันดีว่าปัญหาการเกษตรของไทยเป็นปัญหาที่เรื้อรังและเกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานจวบจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องผลผลิตตกต่ำ ผลผลิตขาดคุณภาพ เกษตรกรขาดความรู้ ขาดแหล่งเงินทุน ขาดตลาดในการขายสินค้า รวมไปถึงปัญหานี้สินของเกษตรกร ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก เพราะภาคเกษตรเป็นภาคการผลิตที่มีความสำคัญของประเทศไทยโดยมีความเกี่ยวข้องกับประชากรจำนวนมากของประเทศ (ประมาณ ๒๔ ล้านคน)

จากสภาพปัญหาของการเกษตรไทย ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑. เกษตรกรขาดความรู้ ๒. ขาดแหล่งเงินทุน และ ๓. ขาดตลาดรองรับสินค้าเกษตร รัฐบาลพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีความพยายามในการที่จะสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจในหลาย ๆ รูปแบบ โดยเฉพาะการพัฒนาการเกษตร รัฐบาลมีความต้องการที่จะผลักดันประเทศไทยให้เป็นมหาอำนาจทางการเกษตร โดยเฉพาะการเกษตรพืชเมืองร้อน จึงได้กำหนดให้การเกษตรมีส่วนสำคัญในการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

เพราะประเทศไทยมีทั้งทรัพยากรทางการเกษตรที่หลากหลายและเกษตรกรจำนวนมาก จึงได้กำหนดนโยบายที่มุ่งเน้นการทำเกษตรคุณภาพสูง ขับเคลื่อนการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ให้ความสำคัญกับการเพิ่มผลผลิตการผลิตทั้งเชิงปริมาณและมูลค่า รวมทั้งเรื่องของเกษตรกรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ และเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น ซึ่งเป็นการส่งเสริมการนำอัตลักษณ์พื้นถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยมาใช้ในการผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยได้มีการกำหนดเรื่องของการเกษตรไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ ในประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน รวมทั้งมีแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการเกษตร ปี ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ เพื่อเป็นการวางแนวทางการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยจะให้ความสำคัญกับการยกระดับการผลิตให้เข้าสู่คุณภาพมาตรฐานความปลอดภัย การใช้ประโยชน์จากความโดดเด่นและเอกลักษณ์ของสินค้าเกษตร รวมถึงความหลากหลายทางชีวภาพในแต่ละพื้นที่ การพัฒนาสินค้าเกษตรและการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าให้กับสินค้าเกษตร รวมทั้งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ในการผลิต*

ในการที่ภาครัฐจะเร่งพัฒนาการเกษตรของไทยให้ยั่งยืนและมีความสามารถในการแข่งขันทางการค้าได้อย่างเป็นรูปธรรม ควรมีการศึกษาถึงความพร้อมและความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรว่าเกษตรกรมีความรู้ในด้านต่าง ๆ เพียงพอหรือไม่ มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะพัฒนาตนเอง มากน้อยเพียงใด รวมทั้งการสื่อสารข้อมูลข่าวสารของภาครัฐครอบคลุมทั่วถึงเกษตรกรเพียงใด เกษตรกรส่วนใหญ่อาจจะมีความรอบรู้เพียงเรื่องการสร้างผลผลิตทางการเกษตรให้มีปริมาณมาก แต่ขาดความรู้ในการสร้างเครือข่าย การสร้างตลาด รวมไปถึง

* แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็น การเกษตร (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)

การพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้มีความสามารถแข่งขันทางการค้ากับนานาประเทศได้ ซึ่งเรื่องดังกล่าวต้องอาศัยทั้งประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ การสั่งสมความรู้ของเกษตรกร รวมทั้งการส่งเสริม สนับสนุนอย่างจริงจังจากทุกภาคส่วนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ดร.ณฐมน บัวพรมมี จากคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี^๒ ว่าปัญหาและสาเหตุที่แท้จริงของการเกษตรไทยเกิดจากเกษตรกรขาดทักษะความรู้ด้านการผลิตตั้งแต่กระบวนการเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยว รวมถึงขาดความรู้เรื่องการวิเคราะห์ตลาดและการสร้างเครือข่ายเกษตรกร และขาดทักษะการบริหารจัดการเพื่อสร้างการต่อรองราคา

ข้อเท็จจริงในปัจจุบัน

ด้วยประเด็นยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีการกำหนดเป้าหมายหลักในเรื่องการเกษตรสร้างมูลค่าไว้อย่างชัดเจน โดยรัฐมุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตภาพการผลิต ทั้งเชิงปริมาณและมูลค่า รวมทั้งความหลากหลายของสินค้าเกษตร เพื่อรักษาสถานะรายได้เดิมและสร้างฐานอนาคตใหม่ที่สร้างรายได้สูงจากการทำเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น เกษตรปลอดภัย เกษตรชีวภาพ เกษตรแปรรูป และเกษตรอัจฉริยะ เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น^๓

แต่จากสภาพข้อเท็จจริงในปัจจุบัน แม้ว่าเกษตรกรไทยส่วนใหญ่มีความรู้ในการเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ รู้วิธีการเพิ่มผลผลิตมารองรับได้ การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตก็ขึ้นว่าสูญเสียเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่มี ความเชี่ยวชาญในการทำเกษตรในรูปแบบของการทำธุรกิจ จึงยังคงใช้ระบบแบบดั้งเดิม คือ ระบบพ่อค้าคนกลาง ทำให้ประสบปัญหาหลักคือการขาดอำนาจต่อรองในการขายผลผลิต^๔ รวมทั้งการขาดความรู้ความสามารถในการตลาด การแข่งขันทางการค้า และกฎระเบียบระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันทางการค้าทำให้การเกษตรของประเทศไทยยังเป็นปัญหาระดับชาติมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน อาทิ ด้านเกษตรอินทรีย์ มีผลการวิเคราะห์ข้อมูลบริบทของตลาดเกษตรอินทรีย์เกี่ยวกับสภาพและปัญหาของกลุ่มเกษตรกรว่ากลุ่มเกษตรกรต้องประสบกับสภาพและปัญหาทางการตลาดเกษตรอินทรีย์กันเป็นส่วนใหญ่

เนื่องจากไม่สามารถที่จะกำหนดราคาขายได้เอง เพราะผลผลิตที่จำหน่ายส่วนใหญ่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง^๕ หรือด้านเกษตรกรแปรรูปและเกษตรอัตลักษณ์พื้นถิ่น ประเด็นปัญหาทางการตลาดของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP ในด้านผลิตภัณฑ์ พบว่าผู้ประกอบการยังขาดเงินลงทุนสนับสนุนเพื่อการผลิตและขยายกิจการ ปัญหาด้านราคา พบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจ ในการบริหารต้นทุนในการผลิตให้เกิดความคุ้มค่าคุ้มทุน ปัญหาด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่าผู้ประกอบการมีความต้องการเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) และปัญหาด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า ผู้ประกอบการมีความต้องการได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการผลิตสื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่าง ๆ อาทิ เว็บไซต์ เว็บเพจ เฟซบุ๊ก ไลน์ หรือสื่ออื่น ๆ เพื่อการเข้าถึงและขยายฐานลูกค้าให้กว้างและสะดวกที่สุด การศึกษาปัญหาทางการตลาดในภาพรวม พบว่า ด้านการส่งเสริมการตลาดมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ถือเป็นปัญหาหลักของผู้ประกอบการ รองลงมาคือปัญหาด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ด้านผลิตภัณฑ์ และด้านราคาตามลำดับ^๖

อีกทั้งนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐบาลได้ดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรที่ผ่านมามีแนวโน้มจะเป็นการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตร หรือการมีแผนพัฒนาการเกษตรมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน คือ แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเพราะเมื่อพิจารณาอัตราการเจริญเติบโตของภาคเกษตรในช่วงแผนพัฒนาการเกษตรฯ ฉบับที่ ๗ พบว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรขยายตัวเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ ๓.๙๔ ต่อปี และในช่วงแผนพัฒนาการเกษตรฯ ฉบับที่ ๘ - ๑๑ อัตราการเติบโตของภาคเกษตรมีแนวโน้มชะลอตัวลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งในช่วงแผนพัฒนาการเกษตรฯ ฉบับที่ ๑๑ ภาคการเกษตรขยายตัวเพียงร้อยละ ๐.๑๐ ต่อปี^๗ ทั้งนี้ สาเหตุหนึ่งของปัญหาในการพัฒนาการเกษตรของไทยเป็นเพราะเกษตรกรยังขาดช่องทางการสื่อสาร หรือช่องทางการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐอาจจะยังไม่ทั่วถึงเกษตรกรในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนางสาวนงนพ ทับทิมทวีโชค ที่ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับความรู้

^๒ “รายงานสกว.: การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านนโยบาย ชุมชน และพื้นที่”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๖๒, <http://www.knowledgefarm.in.th/trf-research-utilization/>

^๓ ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐

^๔ เขมรัฐ เกล็ดศรีและ สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “รูปแบบธุรกิจการเกษตรในพื้นที่สูงและการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ๒๕๖๐

^๕ “การพัฒนาการจัดการความรู้ทางการตลาดเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรในตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๒, file:///C:/Users/XXXX-53/Downloads/79454-Article%20Text-191441-1-10-20170310.pdf

^๖ วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย ปีที่ ๗ ฉบับพิเศษ (เดือนตุลาคม ๒๕๖๐), ภายใต้ “ปัญหาและแนวทางการพัฒนาการตลาดของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP (ระดับ ๑-๕ ดาว) ในจังหวัดขอนแก่น”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๖๒, <http://www.casjournal.cas.ac.th/admin/filedocuments/1515636632-BE065.pdf>

^๗ แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)

ความเข้าใจ และความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อโครงการประกันรายได้เกษตรกร ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจโครงการประกันรายได้ที่อยู่ในระดับปานกลาง และมีปริมาณการรับรู้ข่าวสารอยู่ในระดับน้อย เกษตรกรขาดการติดตามข้อมูลข่าวสารของภาครัฐ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเกษตรกรไทยอาจจะยังมีความพร้อมไม่เพียงพอในการที่ภาครัฐจะเร่งพัฒนาให้เป็นไปตามแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ด้านการเกษตร อันเนื่องมาจากปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของเกษตรกร ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ภาครัฐควรเร่งแก้ไข และควรพิจารณาข้อมูลของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ให้รอบคอบเป็นอันดับแรก รวมไปถึงภาครัฐควรมีการกำหนดกฎ ระเบียบที่ชัดเจนอันเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อเกษตรกรอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากตัวอย่างงานวิจัยที่หยิบยกมาบางส่วน คงจะพอสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่ทำให้เกษตรกรไทยยังขาดความพร้อมในการที่จะผลักดันประเทศไทยให้เป็นมหาอำนาจทางการเกษตรได้ตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาการเกษตรของไทยเป็นไปอย่างยั่งยืนและบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ ภาครัฐควรใช้หลักการพัฒนาใน ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. การพัฒนาคน จากเดิมภาครัฐมุ่งเน้นที่การพัฒนา “องค์ความรู้ (Knowledge)” “ทักษะ (Skill)” หรือ “พฤติกรรม (Behavior)” มากกว่าการพัฒนาที่แก่นแท้ของคน คือ “ทัศนคติ (Attitude)” “แรงจูงใจ (Motivation)” หรือ “อุปนิสัย (Trait)” จึงทำให้การพัฒนาคนในด้านต่าง ๆ ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ซึ่งภาครัฐควรมีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการพัฒนาคนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาจากภายใน (ทัศนคติ แรงจูงใจ อุปนิสัย) สู่การพัฒนาภายนอก (ความรู้ ทักษะ พฤติกรรม) หรือเรียกว่าการพัฒนาคนแบบ Inside Out Approach ซึ่งจะต้องเปลี่ยนจากการพัฒนาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม ไปสู่การพัฒนาทัศนคติ แรงจูงใจ และอุปนิสัยเพื่อให้คนหาความรู้เอง พัฒนาทักษะด้วยตัวเอง

รวมถึงปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามทัศนคติที่เปลี่ยนไปเพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาตนเอง (Self-Development)

๒. การพัฒนาพื้นที่ ด้วยสภาพการณ์ต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านปัญหาที่เกิดขึ้น และโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภาครัฐควรมีการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย และแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ต่าง ๆ ให้เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเผยแพร่สู่เกษตรกรจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง จนกระทั่งขยายผลแพร่กระจายวงกว้างออกไปเรื่อย ๆ โดยการพัฒนาควรมีการปรับปรุงทั้งระบบให้เกิดการพัฒนาแบบครบวงจร กล่าวคือ มีการวิเคราะห์ปัญหาไปจนถึงการวางแผนการผลิต ซึ่งสิ่งสำคัญภาครัฐต้องมีการสนับสนุนปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การชลประทาน ที่ดิน เงินทุน ปัจจัยการผลิต เป็นต้น

๓. การพัฒนาสินค้า หรือผลผลิตทางการเกษตร ภาครัฐควรมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรให้ได้มาตรฐาน และคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด โดยการพัฒนาความเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิต (เกษตรกร) กับผู้บริโภค เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน เน้นการลดต้นทุนการผลิต และยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มโอกาสในการแข่งขันและการพัฒนาที่ยั่งยืน เปลี่ยนการทำการเกษตรที่มุ่งเน้นแต่ผลผลิตไปสู่การทำการเกษตรด้วยนวัตกรรมเกษตรกรรมอัจฉริยะ (Smart Farm) เกษตรกรรมแม่นยำสูง (Precision Agriculture) โดยการใช้ทรัพยากรไปเป็นผลผลิตด้วยต้นทุนต่ำที่สุด

การพัฒนาใน ๓ ประเด็นหลักข้างต้นนั้น จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ ที่ครอบคลุมด้านการเกษตรภาพรวมทั้งหมด ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร การพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต การจัดการสินค้าเกษตร และการพัฒนาทรัพยากรเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ สมดุลและยั่งยืน อันจะเป็นการสร้างฐานทางปัญญาให้กับเกษตรกร เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนในภาคเกษตรให้มีคุณภาพ แข็งแรง มีความสามารถแข่งขันกับเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างเท่าทัน และมุ่งสู่การให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้ง จะเป็นการสร้างความยั่งยืนของภาคเกษตรซึ่งเป็นฐานการพัฒนาประเทศที่มั่นคงและสมดุล และจะเป็นฐานในการสร้างรายได้ให้กับประเทศต่อไป

นางสาวปริยาณัฐ วัจนะคุปต์
นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ
กลุ่มงานติดตามและประเมินผล
สำนักนโยบายและแผน

“ความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกลุ่มจังหวัดอีสานตอนใต้ ที่มีต่อโครงการประกันรายได้เกษตรกร”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๖๒, <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd>